

TUNUS

dar bu konumunu sürdürdü. Ülkede iktidarları elinde tutanlar ve orta sınıfın önemli bir bölümü modern Tunus'ta yaşar; kenar semtlerde ise yoksul kitleler bulunur. 200 kadar cami ve mescidin bulunduğu şehrin en meşhur camisi Zeytûne'dir. XIX. yüzyılın sonlarında İslâm dünyasının tanınmış medreselerinden biri olan Zeytûne, Tunus Cumhuriyeti'nin ilk yüksek eğitim kurumu Zeytûne Üniversitesi'nin çekirdeğini teşkil etmiştir. Şehirde dört üniversite daha vardır.

Fransa işgali öncesinde şehrin nüfusu 100.000 civarındaydı ve halkın çoğunluğunu müslümanlar oluşturuyordu. Şehirdeki yahudiler Kasba'daki mahallelerinde, hıristiyanlar şehrin güney kısmında, tüccarlar ise Bâbülbahr denilen kapının hemen önünde ve surun dışında kalan mahallelerde ikamet ediyordu. Fransız himayesiyle birlikte Tunus'ta Avrupalı nüfus arttı. 1911'de nüfusu 150.000 civarında olan şehirde 17.875 Fransız, 44.237 İtalyan, 5986 Maltalı ve 1381 Yunanlı, İspanyol ve diğer milletlerden olmak üzere 70.000'e yakın Avrupalı yaşıyordu. Şehrin yerli nüfusu 65.000'i müslüman ve geri kalanı yahudi olmak üzere toplam 85.000 idi. 1956 yılında bağımsızlık elde edildikten sonra Tunus'taki Avrupalı nüfusu giderek azaldı ve tamamına yakını burayı terketti. Ardından hızlı bir şekilde büyüyen ve önemli miktarda göç alan şehrin nüfusu arttı. 2004 yılı itibarıyla başşehir Tunus'un 740.000 olan nüfusu çevresindeki banliyölerin nüfusuyla birlikte hesaplanan metropoliten Tunus'un nüfusu 1 milyona ulaşmıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HAT, nr. 457/22528 (1230); nr. 2/61 (1254); BA, A.DVN, nr. 93/59, 07/S/1270; BA, Y.PRK.HR, nr. 5/60 (19/Ra/1298); İbn Abdülhakem, *Fütûhu İfrîkiyye la conquête de l'Afrique du nord et de l'Espagne* (nşr. ve trc. A. Gateau), Aljires 1948, s. 115; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, I, 75-76; Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 697-699; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik: l'Afrique moins l'Égypte* (trc. Gaudfroy-Demombynes), Paris 1927, s. 96-136; Seyyid Murat Reis, *Barbaros Hayreddin Paşa'nun Hâtrâtı* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul, ts. (Tercüman Gazetesi), II, 135-159; Aziz Samih İlter, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul 1936-37, I-II, tür.yer.; Abdülazîz ed-Devlâtî, *Medinetü Tunis fi'l-'ah-di'l-Hafsi* (trc. Muhammed eş-Şabbî - Abdülazîz ed-Devlâtî), Tunus 1981; Mohamed el-Aziz Ben Achour, "Islam et controle social à Tunis aux XVIIIe et XIXe siècle", *La ville arabe dans l'Islam* (ed. Abdelwahab Baudiba - Dominique Chevalier), Tunus 1982, s. 137-149; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü İfrîkiyye*, II, 70-78; Jellal Abdalkafi, *La médina de Tunis*, Paris 1989, tür.yer.; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb*, Paris 1994, s. 44-60, 265-320; P. Sebag, *Tunis: Histoire d'une ville*, Paris 1998, tür.yer.; a.m.f., *Tunis au XVIIe siècle: une cité barbaresque au temps*

de la course, Paris 2000; a.m.f., "Les travaux maritimes de Hassân b. Nu'mân", *IBLA*, sy. 125 (1970), s. 41-56; a.m.f., "Tunis", *El²* (Fr.), X, 676-686; *Tunis, cité de la mer* (ed. Alia Baccar-Bour-naz), Tunus 1999, tür.yer.; Mohamed Sadek Messikh, *Tunis: la mémoire*, Paris 2000; Ahmed Sadaoui, *Tunis ville ottomane*, Tunus 2001, tür.yer.; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, tür.yer.; Ahmed et-Tavîlî, *Târîhu medineti Tunis eş-şekâfi ve'l-hadârî*, Tunus 2002; G. Goussaud-Falgas, *Tunis, la ville moderne*, Saint-Cyr-sur-Loire 2005; Ph. di Folco, *Le goût de Tunis* (ed. M. de France), Paris 2007, tür.yer.; M. Habîb el-Hîle, "Tûnis ve't-târîh", *Fayşal*, XXXVIII, Riyad 1980, s. 35-47; Neji Jelloul, "Les fortifications de Tunis à l'époque ottomane", *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, sy. 9-10, Zaghouan 1987, s. 95-135; Robert Brunschvig, "Tunus", *IA*, XII/2, s. 60-68; Muhammed Razûk, "Haf-siler", *DiA*, XV, 125-128.

▲ AHMET KAVAS

TÛR

(bk. SÎNÂ).

TÛR SÛRESİ

(سورة الطور)

Kur'an-ı Kerim'in
elli ikinci sûresi.

Mekke döneminin ikinci yarısında nâzil olmuştur. Adını birinci âyette geçen *tûr* (dağ) kelimesinden alır. Ve't-tûr sûresi diye de anılır. Kırk dokuz âyet olup fâsilası "ا، ر، ع، م، ن" harfleridir. İnsanda sorumluluk duygusu uyandırmak ve bu duyguyu güçlendirmek için âhîret hayatının tasvirini yapan ve ilâhî vahiy ortaya koyduğu gerçeklere karşı puta tapanların ileri sürdüğü iddiaları reddeden sûrenin muhtevası iki bölüm halinde ele alınabilir. Birinci bölümde Tûr'a (Sînâ dağı), ince deri üzerine yazılmış kitaba, Beytülma'mûr'a, yükseltilmiş bir tavan görünümündeki semaya, kabarmış denize yemin edilir ve rabb'in mukadder azabının mutlaka gelip çatacağı belirtilir. Ardından çıplak gözle bakıldığında yer-gök diye görünen ve içinde insanı barındıran tabiatın düzeninin bozulup kıyametin kopacağı günde ilâhî gerçekleri yalan sayanların çok zor durumda kalacağı ve itilip cehenneme atılacağı anlatılır. Daha sonra başta şirk ve inkâr olmak üzere kötülüklerden korunanların cennet nimetleri içinde kendileri gibi iman eden aile fertleriyle birlikte hayat sürecekleri ifade edilir. Cennettekilerin birbirleriyle görüşüp sohbet edebilecekleri ve dünyada daima Allah'ın huzurunda hesap verme endişesi taşıdıklarını söyleyecekleri bildirilir (âyet: 1-28).

İkinci bölümde Hz. Peygamber'in müşriklerle olan mücadelesi anlatılır; Resûlullah'a öğüt vermeye devam etmesi, muhataplarının kendisi için kâhin, mecnun, şair demelerinden etkilenmemesi bildirilir. Kendisine karşı direnenlerin selim yaratılışlarını bozmaya çalıştıkları, azınlığı tercih ederek Kur'an'ı Muhammed'in uydurduğunu söyledikleri, onların hiçbir zaman böyle bir metin meydana getiremeyecekleri, kendilerinin, putlarının kâinatı yaratıp yönetme gücüne sahip olmadıkları, buna rağmen Allah'tan başka mâbudlar edindikleri ifade edilir. Bu hususlar soru edatıyla başlayan, secili ve etkileyici cümleler içinde yer alır (âyet: 35-43). Bölümün sonunda Resûl-i Ekrem'e hitap edilir ve müşrikleri felâkete mâruz kalıp kimseden yardım alamayacakları güne havale ederek kararmış kalpleriyile baş başa bırakması emredilir; bunların ebedî hayatta da azaba uğrayacakları belirtilir. Yine Resûlullah'a hitap edilerek rabbinin hükmüne rıza göstermesi, zira kendisinin ilâhî koruma altında bulunduğu bildirilir; gece ve gündüz Allah'ı tesbih ve hamd ile anması emredilir (âyet: 29-49).

Fert ve cemiyet hayatının düzeni bakımından çok önemli bir etken olan sorumluluk duygusu Kur'an'da özellikle Mekki sûrelerde sık sık vurgulanır. Sorumlulukların yerine getirilmesi için kişiyi harekete geçirecek sebepler dünyada yetersiz kalabilir. Zira asıl sorgulama büyük hesap

Tûr sûresinin ilk âyetleri

gününde gerçekleşecektir. Mekke döneminin ikinci yarısında, vicdanları büsbütün kararmamış insanların nazarında doğru ile yanlış artık birbirinden ayrılmış bulunuyordu. Buna rağmen Kureyş ileri gelenleri gerçeği kabul etmedikleri gibi inanların bir kısmını işkenceye mâruz bırakıyor, bir kısmını Habeşistan'a hicret etmeye mecbur ediyordu. Cenâb-ı Hakk'ın resulüne ve müslümanlara emri, Müddesir ve Müzzemmil başta olmak üzere birçok Mekki sûrede sabretmeleri, Allah'ı yüceltmeleri, O'na övgü ve senâda bulunmalarıdır. Zira bu sayede Hakk'ın lutf ve yardımına nâil olacaklardır.

Tûr sûresi, Resûlullah'a diğer peygamberlere gönderilen vahiylerden fazla olarak bir üstünlük nişanesi şeklinde verilen "mufasssal" sûrelerdendir. Hz. Peygamber'in bu sûreyi bazı akşam namazlarında okuduğu rivayet edilmiştir. Cübeyr b. Mut'im, henüz müslüman olmadan önce geldiği Medine'de Resûl-i Ekrem'in ağzından üstün edebî üslûba sahip bu sûreyi duyunca çok etkilendiğini anlatmıştır (Buhârî, "Tefsîr", 52/1; Müslim, "Şalât", 174; İbn Hacer, I, 227; İbrâhim Ali, s. 319-320). Bazı kaynaklarda yer alan (Zemahşerî, V, 632; Beyzâvî, IV, 201), "Tûr sûresini okuyan kimşenin Allah tarafından azaptan kurtarılıp cennet nimetleriyle faydalandırılması gerçekleşmiş bir hakıtır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zemahşerî, neşredeninin notu, I, 684; Tarablusî, II, 722). Abdülhüseyn Dostgayb *Kıyâmet ve Kur'ân: Tefsîr-i Sûre-i Şerife-i Tûr* adıyla bir eser yayımlamıştır (Şîraz 1981).

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 684; V, 632; Kurtubî, *el-Câmi'*, Beyrut 1408/1988, XVII, 40; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 201; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, Kahire 1358/1939, I, 227; Muhammed et-Tarablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidi'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Beyrut 1408/1987, II, 722; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, *el-Ehâdis ve'l-âşârü'l-vâride fi fezâ'ili sūveri'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire 1421/2001, s. 319-320; Seyyid M. Hüseyinî - Mahbûbe Müezzîn, "Sûre-i Tûr", *DMT*, IX, 384-385.

BEKİR TOPALOĞLU

TURAHAN BEY

(ö. 860/1456)

Osmanlı akıncı beyi.

Balkanlar'da fetih faaliyetlerinde bulunan Osmanlı uç beylerindendir. Tesalya fâtihi olarak da bilinir. Bazı araştırmalarda adı Turhan Bey şeklinde yazılır. Muhteme-

len Batı Anadolu bölgesinden Trakya'ya gönderilmiş Türkmen gruplarına mensuptur. Muharrem 859 (Ocak 1455) tarihli vakfiyesinde adı Emir Paşa Yiğitoğlu Hacı Turahan Bey şeklinde geçer (Ayverdi, s. 785-787). Ondan bahseden ilk kaynaklarda Türk Turahan diye de anılır (Neşrî, s. 259). Ailenin vakıf kayıtlarının Uzunköprü, Keşan, Malkara kesiminde yoğunlaşması ilk defa bu kesimde oturanlar tahrir kayıtlarında "Turahanlı" şeklinde geçer. Tarihî geleneğe göre babası Üsküp yöresinin fâtihi Paşa Yiğit Bey'dir. Paşa Yiğit Bey'in Üsküp'ü aldıktan sonra fetihlerini Tesalya taraflarına uzatmak için oğlu Turahan Bey'i bu istikamete yolladığı belirtilir. Ancak Tesalya bölgesinin Evrenos Gazi tarafından 796'da (1394) ele geçirildiği bilinmektedir. İbn Kemal'e göre bu fetih sırasında Turahan Bey de mirâhur sıfatıyla onun yanında bulunmaktaydı (*Tevârih-i Âli Osmân*, s. 225). Bu bilgi, Turahan Bey'in babası diye gösterilen Paşa Yiğit'in Üsküp fâtihi Paşa Yiğit olmayıp bir başkası olduğunu düşündürür. Paşa Yiğit ve oğlu Turahan'ın Evrenos Gazi'ye bağlı şekilde faaliyet gösterdikleri ve onun vefatının ardından bu uç bölgesinin sorumluluğunu üstlendikleri ile sürülür (Kayapınar, sy. 10 [2005], s. 186-187).

Evrenos Bey'in Yenice-i Vardar'a gidişiyile onun tarafından Tesalya bölgesinde bırakılan Turahan Bey az zamanda meşhur uç beyleri arasına girdi. Dukas'a göre daha bu yıllarda Yıldırım Bayezid onu Trakya ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarında ki şehirlerine akın için yollamış, böylece İstanbul kuşatması ve ablukası sırasında (muhtemelen 798/1396) bu yolları kapatmıştı (*Tarih*, s. 42). Turahan Bey'in adı daha sonra Osmanlı kaynaklarında Düzmece Mustafa olayı dolayısıyla geçer. Fetret döneminin çalkantılı yıllarında Rumeli'de diğer uç beyleriyle birlikte hareket ettiği ve komşularıyla iyi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Mihaloğlu Mehmed Bey'in diğer beyler gibi onun da üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Nitekim Mehmed Bey'in Tokat'a hapsedilmesinden rahatsızlık duyan uç beyleri, taht iddialısı diye ortaya çıkan Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi'nin yanında toplanmıştı; bunların arasında Turahan Bey de yer alıyordu. Ardından Mihaloğlu Mehmed Bey'i haptisten çıkararak II. Murad, amcası Mustafa'nın yanındaki bu uç beylerini ondan ayırmayı ve kendisine yeniden tâbi kılmayı başardı (825/1422).

II. Murad'a bağlılık bildirdikten sonra tekrar Tesalya uç bölgesine döndüğü anlaşılan Turahan Bey, 826 Cemâziyelâhîrinde (Mayıs 1423) Mora'da atlı birlikleriyle Germe Hisarı olarak da anılan Hexamilion (Ek-samil / İsthimos) duvarına yönelik hücumlarda bulundu. II. Manuel tarafından yeni baştan yaptırılan istihkâmları yıktı ve Mora'ya girdi. Bu kesimdeki Arnavutlar'la yaptığı savaşta onları dağıttı. Mistra, Leonardari, Gardiki, Dabia gibi şehirleri baskı altında tuttu. Mora'da sahil kesiminde, Venedik idaresi altında bulunan şehirler hariç neredeyse tamamen nüfuz tesis etti. Venedik kaynaklarına göre 1425'te Venedik donanması amirali barış ön görüşmelerini Turahan Bey ile yaptı. Tuz gelirlerinden yılda 20.000 akçe ödenmesi yolunda vaadde bulundu. Onunla bizzat tanıştığı anlaşılan diplomat ve tarihçi Georgios Sphrantzes'e göre Mora ve Lepanto kesiminde akınlar yaptığı gibi Mora Despotu Konstantin'in Patras şehrini almasını engelledi. Bu vesileyle Sphrantzes 1429 Eylül ayında Turahan'ın yanına Tırhala'ya giderek Patras işini görüştü.

833'te (1430) Selânik'in fethi sırasında Rumeli uç beyleriyle kuşatmaya katıldığı anlaşılan Turahan Bey 1431'de Korint berzahındaki surları yıktı. Ergirikaslı bölgesinde isyan çıkaran Zenebişi ve Aranitiler'i te'dib için yollanan Evrenosoğlu Ali Bey'in başarısızlığı üzerine Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa ile birlikte buraya gönderildi (1434). Oruç Bey de onun Arnavutluk taraflarına akınlarda bulunduğunu, Yanıya ve bütün Arnavutluk ilini yağmaladığını kaydeder (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 59). Bu sırada Ergirikaslı civarında Zenebiş topraklarını zaptettiği ve Kruya'daki (Akçahısar) Gjon Kastrioti'yi (İvan / Yuvan Kastriyota) Osmanlılar'a tâbi kıldığı da belirtilir (Imber, s. 22). 1435 yaz aylarında Teb (Tiva / Thebai) şehrini kuşatarak zaptetti. Hatta Sphrantzes, Tiva'da bulunan Turahan Bey'in yanına elçilikle gidince Turahan Bey, ona despotla iyi ilişkilerinden bahsederek bu şehri bir kere ele geçirmiş olduğunu ve bırakamayacağını söyledi (*İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı*, s. 172).

Bu bölgedeki faaliyetleri dışında Osmanlı kaynaklarında Turahan Bey'in Tuna sınırına yönelik akınlar yaptığına dair bilgiler vardır. II. Murad'ın emriyle Tuna ötesine geçip Eflak ilini tahrip eden akıncılar arasında o da bulunuyordu (841/1437). Bu tarihlerde Sırbistan'da Osmanlı kontrolü kurulduğu ve akın faaliyetleri Tuna ve ötesine kaydı için II. Murad ona üs olarak Güvercinlik Kalesi'ni verdi. 846'da (1442) bu-